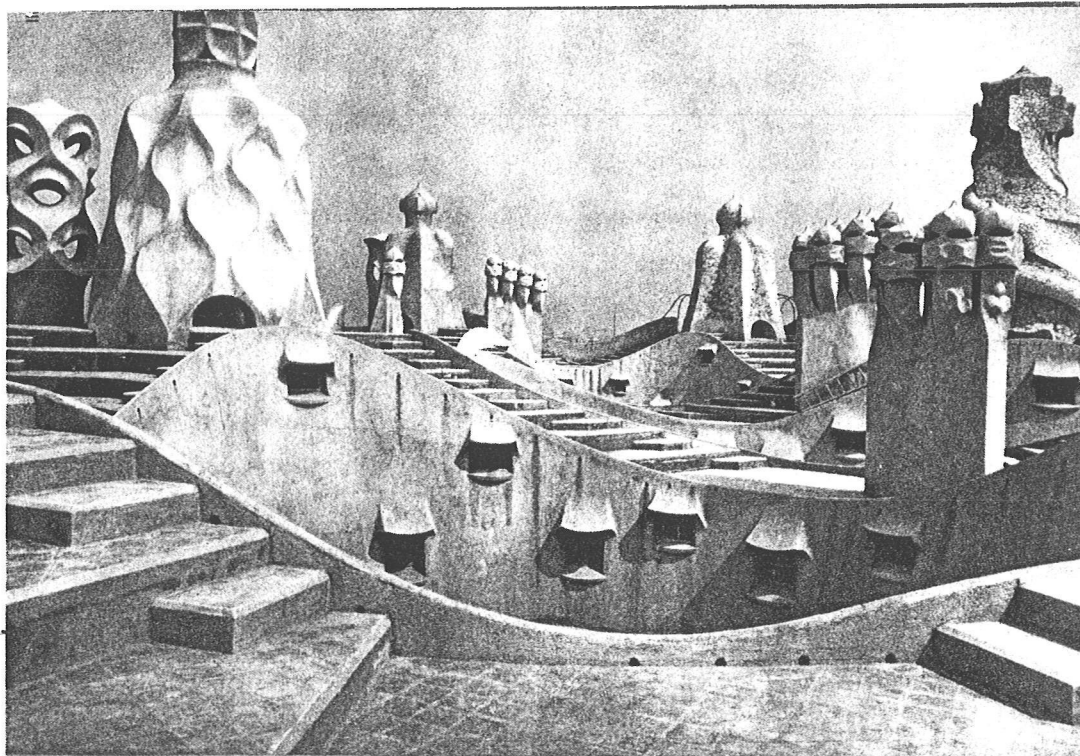

On & Bild 6/79

EVA BJÖRKANDER-MANNHEIMER

Låt oss ge rum åt en ny könsidentitet!

Om Elin Wägner, Simone de Beauvoir och den ännu inte byggda staden

Elin Wägner och Simone de Beauvoir – representanter för två helt motsatta synsätt på vad kvinnlighet är. Den motsättningen måste övervinnas i sökandet efter en ny kvinnlig identitet, menar här Eva Björkander-Mannheimer, sociolog i Göteborg. (Bilden: Taket på Casa Milá (1910) av den spanske jugendarkitekten Gaudí.)

Visst är vi kvinnor människor. Och visst *blir* vi kvinnor, visst ger den socioekonomiska strukturen vår biologiska kropp en specifik tolkning, en tolkning som står i överensstämmelse med samhällets behov och maktordning.

Men nu har det hisnande hänt. Också Eva står inför mötet med Guden – såsom en gång Adam i Michelangelos Skapelsen – och hon ställer frågan:

”Vad innebär det att vara en *kvinnlig* människa?”

Hur vi än vrider och vänder oss så har vi en kvinnas kropp och kön. Är det då inte bättre att ta utgångspunkt i detta *absoluta* och potentiellt berikande faktum och själva som kvinnor söka få kontroll över ”produktionen av kvinnlighet” än att fortsätta vara offer för manipulerande och

Elin Wägner på loggian i Lilla Björka, Berg, på 1930-talet, tillsammans med brorson och huskatt. Bild: Kåre Svensson.

Simone

konjunkturbestämnda socioekonomiska tolkningar? När vi nu kanske har chansen!

2.
Tjänstemän
Där en
gäst
Mahjar
hal
struktur
fanns.
Som kvinnor befinner vi oss idag i ett märkligt tomrum. Där en gång patriarkatet kedjade fast oss vid Hem och Moderskap, där står idag ett teknokratiskt system som vill se oss alla – män som kvinnor – könlösa och i kvinnan en tillfällig kuvös för nya små tjänstemän. Vår gamla arbetsplats – gården, hemmet, som format den traditionella kvinnliga könsidentiteten – är stadd i upplösning och på väg att bli mer Bostad än egentligt Hem. Och slutligen: som yrkesarbetande arbetskraft är vi underkastade former, regler, målsättningar som står i fundamental strid med dem vi själva arbetat efter i årtusenden i våra hem och på våra gårdar.

Allt detta skapar hos många kvinnor en djup känsla av hemlöshet i samhället och ett starkt behov av en ny könsidentitet, som står i överensstämmelse med våra nya livsvillkor. Vi befinner

oss i en svår men ändå mycket fruktbar situation. Vi kan inte gå tillbaka till de små hemmen, tvärtom kan vi snart vänta oss en epokgörande roman om "Den sista hemmafrun". Inte heller kan vi omedvetet fortsätta "vår marsch in i manssamhället" utan att manglas sönder, avväpnas och deformeras av dess effektiva superrationella mytologiska centralism. Att i detta läge söka återövrå "kvinnligheten" från männen (det är ju deras behov, önskningar, fantasier och projektioner som gjort kvinnan till den hon är) är inte "biologisk mystik" utan praktisk och nödvändig politik.

Teknokratin vill helst av allt utplåna den gamla människan med hennes fruktbara och spännande kombination av kropp, behov, tanke, känsla, drift, ande, frihet, tröghet och längtan. Könet, i alla dess aspekter, representerar därför idag en livsviktig potential i kampen mot teknokrati och kapitalism. Liksom sexualiteten rymmer könet

som
och
och
välde
Än
hand
turel
likna
sett
kult
V
tror
och
aspe
som
sexu
cont
cont
vikt
våra

Simone de Beauvoir i Paris 1970, tillsammans med Jean-Paul Sartre.

som helhet en *asocial* kraft, en otämjd, irrationell och djupgående känsla, som är guld värd i en tid och i ett samhälle som vill förvandla oss alla till väl-drillade och förutsägbara små tennsoldater.

Ännu utgör kvinnorna inget välutvecklat handlande kollektiv, men vi är en social och kulturell (och biologisk!) kategori som utsätts för liknande strukturella förändringar och historiskt sett är vi en oförbrukad potential när det gäller kultur- och samhällsbygge.

Vi som är vuxna kvinnor idag är visserligen, tror jag, dömda till en halvdanhet som kvinnor och människor. Vi är kluvna mellan alla de olika aspekter av kvinnligheten och "mänskligheten" som samexisterar i ett ofta förbryllande mönster; sexualiteten contra moderligheten, yrkesarbete contra hem och familj, "lilla världens" krav contra "stora världens" principer osv. Desto viktigare är det att vi förbereder framtiden för våra döttrar och döttrars döttrar. Desto viktigare

att vi börjar utforma det nya Sociala Rum, det nya "Hem", där en mer integrerad och komplex könsidentitet kan skapas.

Kvinnlighetens två motpoler

Kvinnokultur är ingen mystisk abstraktion, något som outgrundligen är detsamma genom tiderna. Kvinnokultur är något som skapas ur de konkreta livsformer kvinnor lever i, något som både är synliga produkter och osynliga atmosfärer, både handlag och utstrålning.

Vår tids kvinnokulturella handlag och utstrålning är således något som bör diskuteras i relation till våra konkreta livsformer och våra konkreta möjligheter att utforma våra livsformer framåt i tiden. Men eftersom det uppenbarligen är svårt att finna helgjutna ståndpunkter och visioner som formats i vår egen tid måste vi gå bakåt i vårt sökande efter utgångspunkter för en ny identitet.

I den debatt som i fjol somras fördes i svenska massmedia kring kvinnosak, kvinnostrategi och kvinnokultur polariserades ståndpunkterna kring två diametrala motpoler: Elin Wägner (1882–1949) och Simone de Beauvoir (f. 1908). Även om Simone de B inte explicit varit lika närvarande i debatten som Elin W har jag ändå en stark känsla av att hon utgör den inspirerande kärnan i det skarpa motstånd mot kvinnokulturrörelsen som finns.

Båda dessa kvinnor skrev sina huvudsakliga verk om kvinnan på 40-talet. Elin Wägners "Väckarklocka" kom ut 1941 och utgör den förättade summeringen av ett helt livs erfarenheter, kunskaper och strävanden medan Simone de Beauvoirs "Det andra könet" (Le Deuxième Sexe) utkom 1949 och snarast bildade utgångspunkt för hennes författarskap och framför allt val av livsväg. Båda är européer i djupaste mening, engagerade i allt det som berör vår del av världen och båda är språkrör för genuina och klart urskiljbara intellektuella, sociala och ideologiska traditioner: liberalism och existentialism, som utövat och fortfarande utövar stort inflytande över de aktiva kulturbärarna i Europa.

Den ena är specifikt svensk: "... en ättling av Fredrika Bremers, Ellen Keys och Selma Lagerlöfs svenska kvinnosläkte, med dess varmhjärtade samhällsmoderlighet, dess djupa sociala medkänsla och brinnande tro på människan." (Ahlenius) Och, skulle jag vilja tillägga, med dess intuitiva och självklara förhållande till metafysik och mystik.

Den andra är specifikt parisiskt fransk – utpräglad intellektuellt briljant och spekulativ filosof och författarinna – men ändå närvarande som spänningspunkt i vårt alltmer internationaliserade intellektuella och sociala klimat (om än just boken "Det andra könet" inte översattes till svenska förrän 1973). Hon är i allra högsta grad närvarande som förebild för efterkrigsgenerationens döttrar med sina lockande och utmanande krav på rationalism och subjektivitet.

Kvinnan – stark eller vingklippt?

Vad händer då när dessa ideologiska traditioner, den liberala humanismen och den existenti-

listiska filosofin översätts till feminism och kvinnoteori? Vad händer när Elin Wägner och Simone de Beauvoir konfronteras med varandra?

Medan "Väckarklockas" huvudfråga lyder: "Hur skulle historien se ut om man betraktade den från kvinnornas synpunkt?" formuleras den på rakt omvänt sätt i "Det andra könet": "Finns det ens kvinnor?"

Elin Wägner vill tänka sig kvinnorna som den "bro på vilken historiens tåg bures över till andra sidan avgrunden". Hon manifesterar i hela sin hållning en kritisk distans till den patriarkala epokens expansion: "Under moderåldern existerar ett naturligt kamratskap mellan alla levande väsen på jorden. Urgammal måste den norska folkvisan vara som blandar hop alla sorterna vid uppräkningen av den som ber för den älskandes väl: mannen, fisken, ängeln, hinden i hagen, träna i gröna skogen och blomman i fager lid. Ty patriarkatet håller kolossalt på rangordningen dem emellan."

Simone de Beauvoir ser däremot i nedbrytandet av moderväldet (som enligt henne dessutom aldrig inneburit en reell utan enbart en gudomlig bortom-mänsklig makt) och i övergången från matriarkat till patriarkat en nödvändig och enbart positiv historisk fas, där "Ande segrar över Liv, transcendens över immanens, teknik över magi, förnuft över vidskepelse".

I "Väckarklocka" skriver Elin W: "Eftersom ingen auktoritet kan ha djupare rötter och starkare naturliga förutsättningar än modersauktoriteten, måste den ha blivit avklippt genom en medveten våldsakt, men vilken och varför? Mot det står "Det andra könets" budskap: "Patriarkatets triumf berodde alltså inte på en slump och var heller inte resultatet av någon våldsam revolution. Allt ifrån mänsklighetens äldsta tider har männens biologiska privilegium gjort det möjligt för dem att hävda sig som suveräna individer. Visserligen överlämnade de sig en gång delvis åt naturen och åt kvinnan, men återerövrade senare sin ställning. Då kvinnan var dömd att spela rollen av den andra, dömdes hon också till att äga blott en svag och ringa makt: hon har själv aldrig valt sin lott, vare sig som slav eller gudom."

Där Elin W manar fram bilden av den starka produktiva kvinnan, stormodern, hon som råar över allt liv, frammanar Simone de B i sin tur

bilden av
na kvinn
förvand
livsmode
ser den
syrefatti
bilder a

Elin och

"Männ
hon ka
hur ho
min ku

"De
männis
utveckl
andra k

Elin
turen s
liv, me
det urt
mellan
ideal. I

Elin
produkt
Nature
sig sjä
levand
Agrars
värde t
hårt a
detsan
hennes
hon äg
Rum l
Hem c

Lika
huvud
kultur
bygde
tillbrir
mormo
mellar
handk
hon fö
Ett pa

feminism och
lin Wägner och
med varandra?
vudfråga lyder:
man betraktade
formuleras den
könet": "Finns

nnorna som den
s över till andra
terar i hela sin
patriarkala epo-
ldern existerar
a levande väsen
orska folkvisan
na vid upprä-
älskandes väl:
hagen, träna i
er lid. Ty patri-
rdningen dem

ot i nedbrytan-
enne dessutom
urt en gudomlig
vergangen från
ändig och en-
de segrar över
s, teknik över

W: "Eftersom
ter och starkare
ersauktoriteten,
n en medveten
? Mot det står
atriarkatets tri-
o och var heller
volution. Allt-
har männens
öjligt för dem
er. Visserligen
åt naturen och
e sin ställning.
rollen av den
a blott en svag
g valt sin lott,

av den starka
hon som rör
de B i sin tur

bilden av den vingklippta, förkrympta, och kluv-
na kvinnan som deformerats av patriarkatet och
förvandlats till ett passivt objekt. Där den ena ser
livmodern som symbol för skapande och styrka,
ser den andra i livmodern ett instängt, slutet,
syrefattigt rum. Hur kan de ge så diametralt olika
bilder av kvinnan?

Elin Wägner och Naturen

"Människans *hälsa* går tillbaka till jordens,
hon kan inte göra sig kvitt det sammanhanget
hur hon än bär sig åt." ("Väckarklocka",
min kursiv).

"Det finns inte något annat berättigande för en
människas *existens* nu än hennes satsning på och
utveckling mot en oändligt öppen framtid." (Det
andra könet", min kursiv)

Elin W skapar sin bild av kvinnan utifrån Na-
turen som socialt och kulturellt rum för mänskligt
liv, medan Simone de B utgår från Staden, från
det urbana rummet. Denna "rumsliga" skillnad
mellan dem ger dem också helt olika mänskliga
ideal. De får s a s syn på kvinnan från olika håll.

Elin W söker sig tillbaka till den kvinna som
produktiv och skapande levde i samklang med
Naturen, där hennes livmoder, hennes inre rum, i
sig själv symboliserade denna mäktiga gåtfulla
levande Natur, av vilken alla människor levde.
Agrarsamhällets kvinna ägde både identitet och
värde *trots* kristendom, trots husbondevälde, trots
hårt arbete och utslitande födslar. Vilket inte är
detsamma som att säga att hon var lycklig eller att
hennes liv inte var hårt. Det var det helt visst men
hon ägde identitet som stod i samklang med det
Rum hon levde i och av. Hon var kvinna med
Hem och Livmoder och skickliga Händer.

Liksom det nämnda "svenska kvinnosläktet" i
huvudsak är en frukt av den svenska landsbygds-
kulturen är också Elin Wägner själv en "lands-
bygdens dotter". Prästgården i Tolg, där hon
tillbringade mycket av sin barndom, och där
mormodern "färdades som ett gungande skepp
mellan boden och köket, och mellan köket och
handkammaren", symboliserade både den mor
hon förlorat i tidig ålder och paradiset på jorden.
Ett paradiset där människorna stod i ett oupphörligt

produktivt förhållande till den omgivande naturen
och dess frukter, och där *hemmet* "stod ut" som
social och kulturell hjärtpunkt i den "glesa"
landsbygden och placerar människans hälsa,
trygghet och balans i centrum för världsbilden.
Ett paradiset där kvinnans arbete och värde intar en
central plats.

Simone de Beauvoir och Staden

Medan det finns ett både faktiskt och symboliskt
samband mellan livmodern och naturen ger Sta-
den helt andra associationer. Där symboliserar
livmodern snarare den "natur" man vill bryta
upp ifrån och överskrida.

Kvinnor som skulle föda liknade oformliga kossor.
Han blev fysiskt illamående bara av att se på dem.
Han försökte i tankarna passa in dem i en modern
målning innanför kuber och cirklar, men tavlan
skulle bli allt för grotesk.

Detta är en modernistisk målares tankar i Ag-
nes von Krusenstjernas "Fröknarna von Pahlen",
del VI "Bröllop på Ekered". Denne målare och
typiska stadsmänniska som i Agnes von Kr-
usenstjernas "svenska kvinnosläktes-ögon" fram-
står som en yttlig fjant skulle däremot kunna
framstå som en förklarad gestalt i Simone de
Beauvoirs perspektiv. Hennes ideal är det
transcenderande subjektet, människan som
ifrågasätter själva livet och lever den rena exi-
stensen. Detta är en urban dröm. Drömmen om
den fria skapande individen som expanderar och
förverkligar sig men som aldrig blir så rotad att
hon fångas av verkligheten eller vardagen. Det är
det manliga subjektets dröm. Drömmen om en
stad som ger utrymme för anonymitet och frihet,
rörlighet och expansion utan ansvar, för sexuali-
tet, lust, njutningar, nöjen och konstnärlighet.
Simone de B skriver ur en Stad som ännu fram-
stod som det åtråvärda och lockande uppbrottet
från Naturen och Modern, dessa naturkrafter som
tvingar till anpassning, underkastelse och öd-
mjukhet och påminner oss om litenhet och svag-
het. Dessa naturkrafter som det manliga sam-
hället till varje pris vill undkomma och för-
tränga.

Hon är ung tillsammans med 20-talets futuris-

Ur modereportage 1978

Ur "Statarna
(1948).
Foto: Gunnar I

tiska fascination inför det urbana livets egenvärde, dess uppbrott från den patriarkalism, stagnation och inskränkthet som man identifierade med landsbygden och landsbygdskulturen.

Den existentialistiska transcendensen fann sin fysiska korrespondens i Le Corbusiers funktionalistiska arkitektur: ljus, luft, rymd, sol, rörelse, förändring, frihet. Blicken vänd inte mot Naturens golv, jorden – som hos Elin Wägner – utan mot Tillvarons Tak, himlen. Och så framstod Staden ännu på 40-talet innan den anstormades av den arbetskraft som skulle bära upp efterkrigstidens industriella och teknologiska högkonjunktur.

Det paradoxala med Simone de B är nu att hon mitt i all sin medvetenhet om att människan är

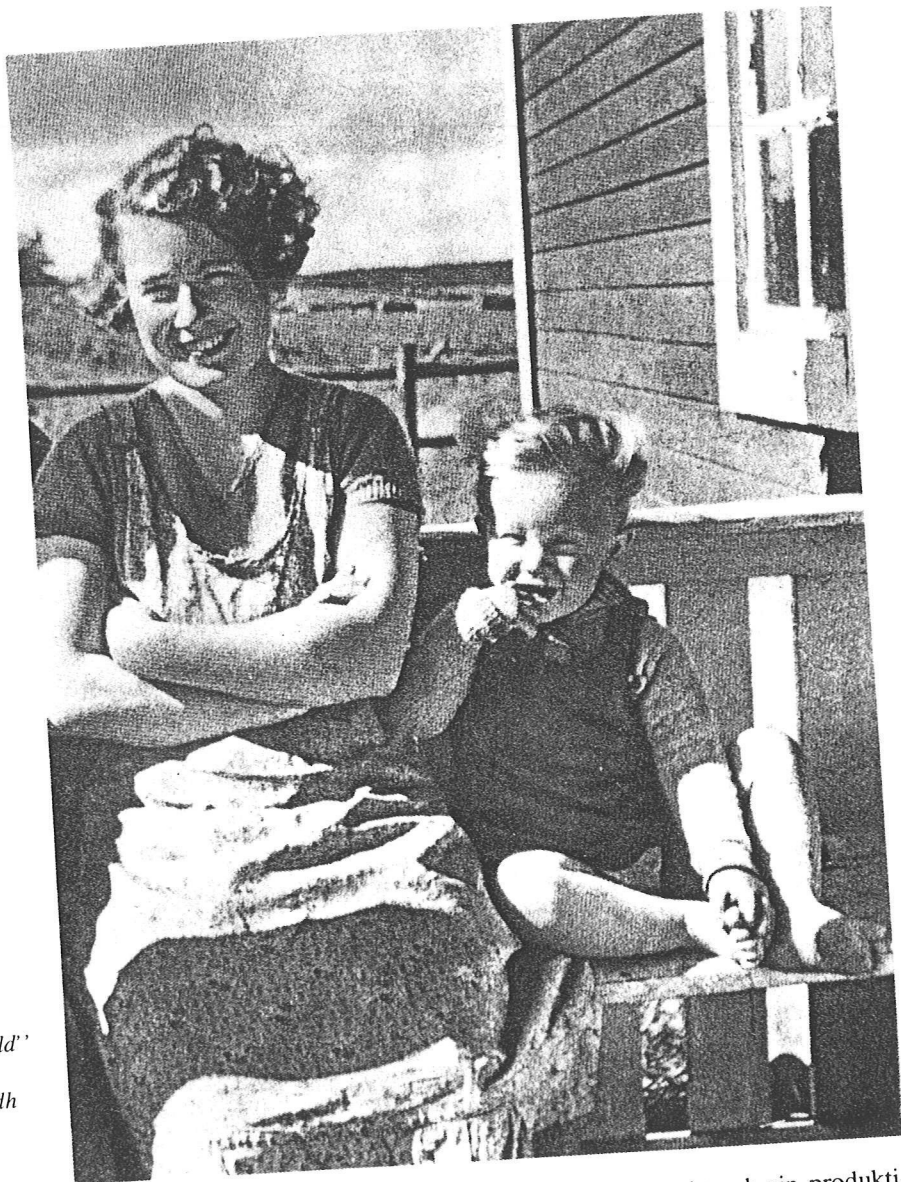
kulturellt skapad, att kvinnan "blir" kvinna, i själva verket ser barnafödande och all annan traditionell kvinnlig verksamhet som just "natur" i stället för som kultur, dvs mänskligt skapad och vidareförd. Hon ser inte att det i den produktion av liv och vardag som kvinnor ansvarat för genom tiderna, ligger kunskaper, erfarenheter, ångest, val och ansvar.

"Kvinnan är livets passiva instrument" och "barnet skapar sig självt i henne" säger hon aningslöst (se kapitlen om Nomadtiden och Modern). Och förvisar så – liksom urbanismen som helhet – hela den traditionella kvinnokunskapen bort ur bilden, gör den icke-existerande och fokuserar vår uppmärksamhet inte på vad vi har utan på vad vi *inte* har (t ex penis!).

Storstad nya kvin

Det Hem se
Elin Wägner
ekonomisk se
total förvand
försvinner s
punkt i livet,
naderna, Ins
lingsställena
till blott och
sovplats – er

Kvinnan-l
vandling. I s
hon förgäve

Ur "Statarna i bild"
(1948).
Foto: Gunnar Lundh

Storstadens nya kvinna

Det Hem som för det svenska kvinno-släktets Elin Wägner "står ut" som en plats för såväl ekonomisk som kulturell produktion genomgår en total förvandling i den industriella storstaden. Det försvinner som central social och existentiell punkt i livet, försvinner bakom myllret på Marknaderna, Institutionerna, och de Kulturella Samlingsställena, förvisas till periferi och reduceras till blott och bart en utgångspunkt, tillflyktsort, sovplats – en Bostad.

Kvinnan-hembyggaren genomgår samma förvandling. I stadsvåningen, i privathemmet, söker hon förgäves reproducera sin traditionella "na-

turliga" kvinnlighet, sin makt och sin produktivitet. Men alltmer kringskuren av teknik och statsapparat, alltmer genomstungen av offensiva beskäftiga massmedia och alltmer kluven av till synes oförenliga krav ligger kapitulationen nära till hands. Storstaden frambringar istället en radikalt annorlunda "kvinnlighet", den sexuellt attraktiva kvinnan, filmstjärnan, mannekängen, pin-upen och utvkningsbruden, alla med hela sitt väsen inriktat på att locka och förlösa männens sexualitet.

Med hjälp av Brigitte Bardots urringade klänning och trutande mun gör (alltså) en hel tonårsflickegeneration på 50-talet uppror mot sina mödrars stagnerade och inkrökta "hemvävdhet" och blir samtidigt första generation kvinnor som

tar fadern istället för modern som förebild för sina liv.

Kanske fanns det också en aningslöshet hos Elin W – trots att hon sannerligen är mycket mer komplex och nyanserad än vad hon ofta framställs som i debatten – då hon på 40-talet, när alla tendenser gick i riktning mot ökad urbanisering och storstadsbildning, ville vinna kvinnorna för en kvinnobild som i huvudsak formats under en förurban och förindustriell tid. Även om mycket tyder på att hon var långt före sin tid med insikter som om de slagit igenom då hade förhindrat dagens häpnadsväckande upptäckter och senfärdiga reaktioner, kan vi inte okritiskt anamma och idealisera hennes bild. Den frammanar en moderlighet som ännu inte accepterat vare sig sin sexualitet eller sin individualitet. Det är en moderlighet som utstänger männen från vardagskulturen med sin subtila och fostrande dramatik och som därför är i högsta grad medansvarig i den djupa obalans som präglar tillståndet i världen och som Elin W själv så starkt reagerade emot.

Men när de flesta andra samtidiga radikala intellektuella – såsom Alva och Gunnar Myrdal i Stockholm och Simone de B i Paris – ännu tveklöst trodde att Samhället – detta människans försök till "hembygge" – skulle överbrygga de traditionella skillnaderna mellan könen genom att frigöra och mobilisera deras energi i gemensamma solidariska kollektiva projekt, förutspådde Elin Wägner redan 1941 den samhälleliga kris som i Sverige började bli påtagligt synlig först i mitten av 70-talet. En kris som blottade både djupet och omfånget i mäns och kvinnors olikhet och vidden av de "rumsliga" villkorens betydelse för mänskligt liv och mänsklig kultur.

Staden är ännu inte byggd

Vårt sökande idag efter en ny könsidentitet hänger intimt samman med försöken att finna lösningar på de akuta kriser vi lever mittuppi: städerna befinner sig i kris, individualismen har nått en mörk vägg och måste möta sig själv, miljöförstöring hotar de känsliga ekosystem i vilka vi lever, automatiseringen av arbetsprocessen hotar och ifrågasätter hela grundvalen för människans exi-

stens, de olika energikällorna klyver framtiden i vitt skilda livsformer, o s v. "Samhället" ligger illa till. Framtiden lät sig trots allt inte intecknas av paradiset med så enkla och lättvindiga medel som teknik, statsapparat och storskalig industri!

Men utan den väldiga potential och komplexitet som finns hos kvinnor idag kommer vi inte att kunna hejda den "utveckling" som är på väg att realisera den teknokratiska strukturens inneboende målsättning att utplåna den levande människan. Och: utan att vi medvetet arbetar på att lösa dessa kriser kommer vi heller inte att finna en ny och hållbar könsidentitet.

Genom att integrera dels den moderlighet som utvecklats hos oss i Naturen med den sexualitet som frigjorts av Staden: dels det händernas kunande som bar upp jordbrukssamhället med det industriella systemets individualism – kan vi börja utforma de Rum, ritualer och relationer som är nödvändiga. Med kraft måste vi vända vår splittring och klyvnad till en fruktbar komplexitet och tillsammans med de män som inte snärts av teknokrati och kapitalism bygga ett nytt Hem – en fysisk, social och existentiell plats för mänsklig växt och återväxt – som står i samklang med våra nya livsvillkor.

Utan ett nytt och vitaliserande kollektivt kulturellt projekt kommer vi heller inte att kunna hejda denna "utveckling". Det är därför det är så viktigt att kvinnor idag skapar en gemenskap, men det är också därför det är lika viktigt att vi finner en vital gemenskap mellan män och kvinnor. Hur vi än vrider och vänder på oss är relationen kvinna-man central och kulturbärande.

Jag tror dessutom att detta kulturella projekt måste handla om förhållandet stad-land och framför allt syfta till att bygga Staden. Jag inser att det låter paradoxalt efter vad som sagts om hur Staden förintar och förtränger kvinnan. Men vi måste skilja mellan Staden som ett kulturellt Rum och Staden som enbart en *effekt* av det industriella systemets behov – vi kanske kan kalla den sista formen "tätort" istället. Staden som kulturellt Rum är ännu inte byggd och utformad och framför allt har inte kvinnor förr deltagit som individer och subjekt i detta bygge. Den stad – "tätort" – vi nu lever i har drabbat oss snarare än blivit medvetet byggd.

Staden som Rum kan bli en syntes mellan det

Ellen Key läser i hemmets salong. Målning "Vännerna" av Hanna Pauli.

gamla släkt- och familjebaserade hemmet å ena sidan och å den andra männens samhälle. I Staden kan kvinnorna överföra och transformera sina rika kunskaper och förmågor att alstra liv och vardag, vilket vi *inte* kan i det "orumsliga" eller s a s kroppslösa samhället. Ingrid Sjöstrands Samhem t ex måste få en övergripande rumslig inramning istället för en abstrakt samhällelig, för att kunna fungera.

Det är inte att förundra sig över att det just är i Norrland som vi har en av landets starkaste och bredaste kvinnorörelser. Där tycks just stad och land kunna förenas i en upplevelse av gemensamt kulturellt Rum. I den medvetet byggda Staden skulle särarten, de lokala rötterna, kunna förenas med den övergripande fria expansionen (vilket är omöjligt i ren landsbygd). I Staden skulle både det kvinnliga och manliga (vars båda innebörder vi ännu inte känner) ges en stabil och materialiserad gestalt för människorna att växa utifrån som subjekt.

Ge mig en kvinnlig kyrka

Jag menar att om vi under de närmaste generationerna framöver förmår bygga upp manliga och kvinnliga strukturer – i institutioner, sedvänjor, formspråk, ritualer, språk o s v – så kan vi frigöra mäns och kvinnors subjektiva och individuella energi och skapa en frihet som nu inte finns. Så länge kvinnlighet och manlighet inte finns objektiverad utanför oss i samhälle och kulturell organisation (porrindustrins omfångsrika bildmaterial kan faktiskt inte räknas!), så länge vi inte kan "spegla" vår kvinnlighet eller manlighet någonstans på ett produktivt sätt, så länge måste vi också själva bära upp vårt kön individuellt eftersom könet är en så fundamental aspekt av vår kroppsförankring, kroppskänsla och därmed verklighetsuppfattning. Detta är tröttande, förtryckande och inskränkande. Könet blir ju en berikande potential och inte fängelse bara så länge

som det är något vi kan gå in i och ut ur. Ge mig ett samhälle och en kultur där jag kan gå in i och ut ur en kvinnlig kyrka när jag vill, och *omedvetet* och intuitivt få min kvinnliga kropp och mitt kvinnliga väsen bekräftat och verkliggjort i *alla* sina aspekter och jag kommer att fyllas av energi och lust till såväl subjektiva transcendenser mot himlen som (sinnliga och) hälsobringande arbeten med jorden och . . . Ja, finns det inte en gemensam brist hos både Elin Wägner och Simone de Beauvoir? Den enas blyghet och den andras elitism skapar hos dem en gemensam blind fläck: Medmänniskan och betydelsen av det sociala livet, gemenskapen mellan människor som ett absolut och irreversibelt värde i sig. Medmänniskan som fredsarbete och konst i ett.

Just vid insikten om denna brist finner jag den som kan bilda utgångspunkt för en syntes mellan Elin Wägner och Simone de Beauvoir: Ellen Key, "sierskan från Norden", en tänkare av rang, en europé, och en glödande inspiratör av sin samtid, inte minst i följande utgjutelse av Pegg i Elin Wagners Norrtullsligan (1908): " . . . kvinnans kärlek och kvinnans verk måste vara fiender som vi har det ställt nuförtiden. Det enda sättet för oss att förlika de bäge tingen har alltid varit att göra kärleksverk av dem. Ock det kan ju en sjuksköterska göra, en lärarinna kanske, en som har höns eller en trädgård, och allra mest en hustru och en mor, men nämn mig en kontorist som kan göra ett kärleksverk av sitt sifferarbete och sin maskinskrivning!"

Men medan Elin W, i synnerhet i "Väckarklocka", fokuserar kvinnokulturens handfasta kunskaper om näringen, läkekonsten, ja just dess betydelse för människans hälsa och det fysiska arbetet med hemmet, fokuserar Ellen Key hemmets och kvinnans kulturella, pedagogiska och sociala betydelse tillsammans med kärlekens och erotikens livsstegrande uppgifter såsom sina heligaste principer.

Ellen Key är en stadsbo och inte vilken stadsbo som helst; hon är en jugendkvinna, en uttolkare och förmedlare av jugendstilens såväl teori som praxis. Förutom William Morris' idéer om ett arbete som förenar konst och liv, ville jugendepoken integrera Naturen i Stadens formspråk i en rik ornamentering av solar, djur, växter o s v och forma en arkitektur som inte bara återspeglade

naturens (och kvinnans?) rundade mångfacetterade överraskande former utan som också lät sig formas *inifrån och ut*: hemmens liv och arbete bestämde husens utansida, inte tvärtom som i de klassicistiska idealen, där fasaden, representationen bestämmer formspråk och interiör.

Ellen Key är stadsbo i det glänsande ögonblick i den moderna historien då Staden ännu inte förlorat kontakten med Naturen men ändå börjat utveckla en relativ självständighet, en självständighet som just börjat förmimma Mäniskan, en tredje kraft mellan himmel och jord. Låt oss börja om vid året 1902 . . .

Vår klyvnad är vår möjlighet

Vår "marsch in i manssamhället" har nu nått så långt att vi inte kan avhända oss ansvar för samhälls- och kulturutveckling med den vanliga hänvisningen att vi bara rör över den "lilla världen". Nu är det endast vi själva som kan framtvunga, omstöpa och forma en stad och en landsbygd, en kultur där också vi får utrymme, där vi känner igen oss, och där våra handlingar blir synliga och verkliga till sina konsekvenser. Vi måste t ex. sluta upp att hänvisa till daghemsbrist som skäl för inte föda barn. Antingen vill vi inte ha barn och då är det det vi skall säga, eller skall vi föda och tillsammans bygga – och slåss för – de barnuppfostrande hem vi behöver. Allt annat är uppgivenhet som reducerar oss till vanmäktiga offer för en "utveckling" vi i själva verket själva bär upp och legitimerar varenda sekund av våra liv.

Istället för att som Simone de Beauvoir se vår klyvnad i en del ödesbestämd barnafödande kropp och en del subjektiv individ såsom vår grundläggande svaghet och brist, skulle jag vilja se just den komplexiteten hos kvinnan som vår stora möjlighet och kraftkälla. Om vi en endaste sekund varje dag förmådde uppleva både den evighetens andetag som ligger förborgad i våra kvinnokroppars historia och natur *och* det ansvar för kultur och ekonomi som utmärker det individuella subjektet och samtidigt glädjas över Mäniskan inom oss och Medmänniskan bredvid oss, skulle vi kunna bli bärare av den syntes mellan matriarkat och patriarkat som Elin Wägner förutspådde. ■